

KISS NOÉMI

Kaliforniából Coloradóba Egy nyugat-amerikai utazás a Halál-völgyén át a navahók földjére

A kaliforniai Sacramento települése közelében 1848-ban aranyat találtak. Egy csapásra megváltozott az élet, mert a következő évben nyolcvanezer szerencsevadász özönlött ide a gyors meggazdagodás reményében. 1849. december 25-én egy csoport száz szekérből álló karavánnal utazott Salt Lake Cityből nyugat felé és el is érkezett a mai Halál-völgybe (Death Valley). Abban bíztak, hogy lerövidíthetik útjukat, ha átmennek ezen a száraz és sivatagos medencén Kalifornia és Nevada határán. Aranyat kerestek, de eltévedtek. A hely a szomjúsággal, különleges kövekkel, meg egy forró katlannal ajándékozta meg őket. Végül megették a szekeret húzó állataikat, és kijutottak a völgyből. A hágóról visszatekintve a halál völgyének nevezték el ezt a hegyek között megbújó sziklasivatagot.

Halál-völgy

Halál-völgy

Halál-völgy

Hát akkor menjük el a Halál-völgybe! Autót bérelünk. Persze nem mindig lehet utazást szervezni. Az időjárás, a gyerekek iskolai szüneteit és a néhány helyen 16 sávra dagadó híres 101-es Highway forgalma determinál. Egyszerűen úgy bedugul ez az északot déllel összekötő kaliforniai út, ami San Fransiscóból Los Angelesbe megy, hogy meg sem lehet mozdulni az Öbölben. Cserébe gyönyörű és változatos lehet az útvonal, mert egybeesik az El Camino Reállal. Azzal az eredetileg ferences misszionárius úttal, aminek később minden megállója egy misszió és a hozzá tartozó gazdaság lett, ahol indiánokat dolgoztattak. A kalózkodás előszeretettel fosztogatták őket. A valláshoz katonaság tartozott, akárcsak ma, minden öt mérföldön seriff figyeli a sztrádát...

Délnyugatra tartunk. Végtelen citrom- és narancsültetvényeken, eperföldeken, ahol mexikói idénymunkások dolgoznak kalapban a tűző napon. Folyamatosan öntözik a földet, mert évről évre nagyobb a szárazság. Amint elhagyjuk pár mérfölddel az óceánt, többezer méteres hágókon kelhetünk át. A hegyekkel körbevett Halál-völgy nyáron akár 55 fokos is lehet. Tavasszal „csak” 40 fok van (az érzet így is sokkal több, mert a kövek felszíne 60-70 fokra is felforrósodik). Ilyenkor, tavasszal érdemesebb bejárni az ösvényeket. Tíz liter vizet veszünk magunkhoz és nekivágunk.

Elképesztő látvány fogad, ahogy leereszkedünk a medencébe. A hegyekből sziklás kanyonok lesznek, kőóriások és küklopszok. A sziklák színe és formája szinte száz méterenként változik. Néhány északi dombon a kövek között megülő kaktuszok virágoznak. Bár növényzet alig van, mégis ha virágoznak a bokrok, néhány pillanatra olyan, mintha a tavaszi Kárpátokban lépkednénk. Lenyűgöző, ahogy a kietlen, sziklás táj foltokban pompázik. Leghíresebb az indián vörös, amivel az itt élő sosenok pingálták a testüket. A kietlenség nem jó szó. Inkább szorongást, szorítást érzek a tűző napon, ugyanakkor a következő lépésben épp a látvány okoz teljes felszabadultságot. Milyen gazdag lehet a semmi, a semmi kietlensége.

Több száz különleges faj él itt és nem nehéz találkozni velük, csak némi idő és a sivatag ismerete szükséges hozzá. Szárazságtűrő bokrok, pálma, olajfa. Fenyőfélék. Rágcsálók, farkas, vadszamár, vadló... A legzajosabb mégis az éjszaka. Nappal a sivatagban halálos csend van. Kivéve, hogy néha keselyűk köröznek felettünk. Éjszakánként viszont hideg van, ezért nagy a hőmérséklet-ingadozás. A szél és a hideg feldarabolja a köveket. Megvárjuk a naplementét a homokdűnéken, és mikor beesteledik, keresünk egy ösvényt, ahol megfigyelhetjük a csillagokat és kihallgathatjuk az éjszakai ragadozókat. Megéri várni. Szépen sorban jönnek. Először a vadnyulak. Aztán az ugróegerek. Üregről-üregre szaladnak. Skorpió, kígyó neszez. A coyote messzi ugatással és üvöltéssel hívja vadászatra a társait. Az egyikőjük az országúton szedi cafatokra áldozatát, nem zavarja őt az autók reflektora.

Furnace Creek oázisában felszerelkeztünk speciális térképekkel. A parkolóban már megvolt az első meglepetésünk: a prérifarkas a kukákat szagolgatja és sunnyog sarokról sarokra. Amúgy különösebben az állatokat nem zavarja az emberek jelenléte, ahogy éjszaka is megtapasztaltuk, egészen közel merészkednek. Hazafelé elhagyott bóraxbányák (szappankészítéshez használták) és sóbányák mellett visz az utunk, ezek ma szellembányák. Otthagytott szekérrúd, állatitató, aládúcolt támfalak és csillék. Veszélyes a bányákhoz lépni. Zabriskie Point kanyonja: igazi meglepetés, ahogy a kávé-, capuccino- és kakaósínű sziklák felgyűrődnek egymásra. Itt forgatta Antonioni híres társadalomkritikus filmjét még a hetvenes években az amerikai új erkölcsről – a szilíciumvölgy találmányai és gazdagsága megváltoztatták egész Amerikát. De ez kinek volt jó? És kinek lesz az? Hát épp erre jó a sivatag-metafora. Ide el lehet menekülni a világ megváltoztatásának kényszerétől, ez itt a kiút a Szilíciumból.

Rossz víz – Badwater. Első felfedezője a völgy legmélyebb pontjának medencéjét ihatatlan vizéről nevezte el így. Egy kiszáradó sós tó partján indul az ösvény, szikes, minden életet nélkülöző táj, de ez is becsapós.

Kövek – sárga, vörös indiánsziklák és a sós medence horizontja, melyek a száradásban sóvirágokat rajzolnak. Ha bemerészkedünk pár mérföldet, minden egyes lépésnél más lesz a formája. Kiderül, hogy a hatalmas és gyors lefolyású téli esőzésnek köszönhetően többször elönti a víz a medencét, majd pár hét múlva újra kiszárad. A tó körül van élet, sótűrő, alacsony bokorfélék élnek itt, vízi rovarok és a Badwater-csiga.

A Halál-völgyét elhagyva a Lake Tahoe következik. Méteres hó vár minket a nevadai hegycsúcsokon és a redwood óriási fenyői. Mindössze három óra az út. Úgyis régóta meg szerettem volna nézni, hogy egy kaliforniai író hogy vonul el nagyképűen a fenyőerdőbe hetekre a családjától, hogy nyugalomban írhasson. T. C. Boyle kunyhójáról Sacha Batthyany készített interjút (<https://webspecial.tagessanzeiger.ch/longform/amerika-im-gespraech/tcboylee/>), amit most újra előveszek. Irigylem a magabiztosságát. És a vad világot, ami körülveszi a faházát.

Benzinkút

Egészen furá megtapasztalni a szélsőségeket. Nincsenek határok a teljes szabadság és a pénz kínálta kapitalista eufória közt. Ez az amerikai álom: akár pár órán belül mind a kettőt bárki megtapasztalhatja. Egy kivételezett sima, fehér középosztálybeli is, hát még a többiek. Egyrészt van a vízhiány, másrészt meg a végtelen óceán és közöttük a kőzetlemezek, hegyek, melyek állandó mozgásban vannak. Törésvonalak. Földrengésre és cunamira figyelmeztető táblák. Ugyanaz zajlik itt földtanilag, mint ami a társadalomban szétválasztja az embereket, szerencsésekre és a

kevésbé szerencsésekre. Ami itt egyértelműen a dúsgazdagok és a senkik világát jelenti. Látjuk az egész út alatt, hogy szinte mindenütt délről jött vendégmunkások dolgoznak. Citrom, mandarin, avokádó, cseresznye, eper. A lakóautókban élő nyílt társadalom (csak San Franciscóban 22 ezer hajléktalan él), vagy a kéregető hippik boldog delíriumos mámora a kereszteződésekben Sacramentóban. A táj, amit így magunk mögött hagyunk, ugyanazt a társadalmi játékot játssza, mint az ember.

Hazafelé egy pénteki napon egy sztráda menti motelben alszunk. Az ültetvényekről hazainduló munkások beállnak a teherautókkal a szobájuk elé. A platóra pontban este nyolckor kiteszik a rekesz sört és a grillezőt, begyűjtják. Kolbászt sütnek, énekelnek. Tizenegy körül jól lagnak, abba-hagyják a dalt. Hajnalban kacagásra ébrednek. 10 dollárért lehet nem egész éjszakára a motelszobában tartózkodni. Ezt a táblán olvasom, a recepció s feje felett lóg...

Colorado és a navahó indiánok földje

Az is Amerika, ha a kanyar egyenest játszik. Elvész a végtelen labirintusban, ott, ahol a szellemek élnek a föld alatt. Ha a világ legmélyebb, többszáz méteres folyóinak part menti sziklái testnyire szűkülnek. Az is Amerika, ha reggel arra kelünk, hogy egy szarvas két gidával óvatosan lépkedve kel át a kertünkön a patakparthoz. Isznak és indulnak vissza a bozótosba, amely közvetlenül az út mellett van. Autókkal élnek, gépekkel, az emberek közvetlen közelében. Rókával, a prérifarkas húséges szomszédjuk. Máskor a száz mérföldes fennsíkon egy szárnyszarvas ugrál a négysávos autópályán az autók között, egyetlen lépését sem téveszti el. Két mérfölddel később mégis kettőt az orrunk előtt üt el két újmexikói terepjáró. Ez még a Szilícium-völgyben is mindennapi valóság, hát még a nemzeti parkok közt vezető úton. Mert az is Amerika, ha az államok elnöke (1903-ban) három nap kempingezés után kitalálja, miért és hol legyen természetvédelmi terület. Ugyanennek a parknak a leghíresebb, sziklával körbevett völgyét egy nyári hónapban aztán száz évvel később félmillió ember látogatja meg.

Amikor ezt írom, megérkeztünk Coloradóba. Kaliforniából indultunk útnak. Nyolc nap alatt ezeröttszáz mérföldet vezettem és ez komoly testi fájdalommal alakult. Az már nem annyira, amikor próbálom a fejemben összerakni azokat a parkokat, sivatagot, folyókat, sziklákat, agyagból formált indiánvárosokat, amelyeket útközben meglátogattunk. Motelek, jég, hamburger minden nap, mexikói taco, nevadai sör, hűtőtáska, terepjáró,

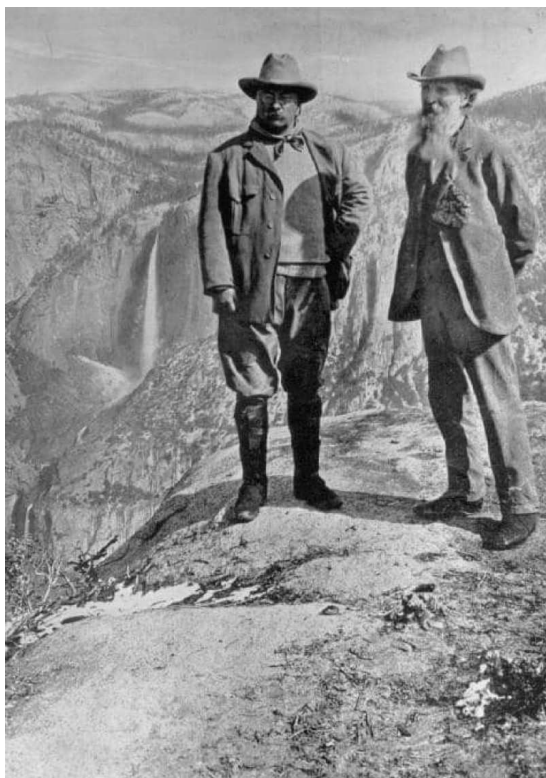
benzinkutak és a térkép – *On The Road*. Csak itt megtapasztalható életerés az úton levés, ami nem más, mint hogy az életed, tárgyaid igazi otthona az autód.

Navabó indiánok

Az is olyan tipikus amerikai gondolat, hogy a nemzeti park a gótika, mondja újmexikói barátunk, Tom, akinél most a Szent Lajos-völgyben lakunk Der Norte mellett, a Rio Grande partján. Mindig valamit ki kell találni, megálmodni és megcsinálni, a múltat meg kell teremteni, és Amerikának a sziklák a múltjai és a préri, a fennsíkok és a sebes zuhatagok. A vizeket elnyelő sivatagok, ahol csak a helybeliek ismerik a forrásokat és a mélybe vezető kanyonokat.

Mariposa, sziklamászás. 1903-ban vagyunk. Theodore Rooseveltnél áll egy sziklán. Többnapos kempingezésen vesz részt horgászattal egybekötve a Yosemite völgyében. John Muir hívta meg, a skót favágó. Aki mellelleg filozófus és tájleíró. Meggyőzte az elnököt, hogy a kempingnek otthont adó sziklás hegység Yosemite Nemzeti Park néven védett terület legyen. Az is Amerika, hogy a természet a politika részévé lesz.

John Muir és Roosevelt, 1903.

Megálmodni, megígérni és megcsinálni. Ez nem a hazám, ez most Amerika. Több mint száz éve alakult ki egy olyan rendszer, ami lehetővé teszi, hogy a természet csodái ne magánkézben landoljanak, hanem bárki számára látogathatók legyenek. Végigmentünk a parkokat összekötő úton. Kaliforniából indultunk, San Franciscóból (Los Angeles-i kezdéssel ugyanígy megtehető) és elég feszített tempóban haladtunk, a Halál-völgyön keltünk át, onnan felmentünk Nevadába, Las Vegasban is megszálltunk, következett a Zion Nemzeti Park, majd a Ghan Canyon, Mesa Verde indiánháza, végül Colorado és a San Juan folyó kanyarulatai és szikláit.

Semmi nem privát, és mégis az. A vadnyugaton már az aranyláz idején megindult a kisajátítás és mára be is fejeződött. Minden földet eladtak, embereket száműztek, kisajátítottak, tőkére váltottak, megműveltek és kiszigereltek – ez is Amerika. Az óceánt, a tengert, a háromezer méteres csúcsokat. Ha indiánok földjén vagy, ott sorakoznak a kaszinók, mondja Tom: egy törzs egy kaszinó. A navahók azért tehetik ezt meg, mert a 90-

es években hozott szerencsejátékot korlátozó szabályok nem vonatkoznak a rezervátumaikra – az is az amerikai álom része, hogy százdolláros lakókocsiban élnek milliók a sivatagos senkiföldjén. Míg más milliók rendszeresen szerencsejátékoznak, egy-egy Las Vegas-i utazás alkalmával akár tízezer dollárt is eljátszik egy átlagos amerikai háziasszony. Las Vegasban tényleg sokkal több nőt látok a flippernél és az új Tarzan-szimulátoroknál. Amerikai az is, hogy amikor el akarod hagyni reggel a szállodát, még átéled a kaliforniai földrengést – epicentruma a Halál-völgy közelében volt, tőlünk pár mérföldre. Kileng a toronyház, és folytatódik a szerencsejáték, mintha mi sem történt volna.

Navahó asszony

Nem az ember védett, az állatok azok. Az is Amerika, ha szomjazol a sivatagban, de az is, ha a coyote megtalál a tóparton, és piknikezés közben sunyin körbeszagolja az uzsonnádat. Máskor pedig friss pumanyomokon kapaszkodunk fel az óceánparti sziklás erdőn San Francisco mellett. Nagyon is amerikai, ha a Szilikon-völgyet elhagyjuk, és egy másik újvilágba érkezünk, ami tökéletes ellentéte az előzőnek, szabályozatlan, vad és nyereszkes, csak máshogy. Nincsenek határok, és közben semmi más nincs, mint a privát élet kerítései, falai, választóvonalai. A gazdagok külön élete, milliók hihetetlen jómódban, és ugyanolyan milliók lakókocsiszegénységben, áram és ellátás nélkül.

Átkelünk a Halál-völgyén és három óra múlva jeges úton csúszik ki a kerék Nevadában, háromezer méterre. Kalifornia után Utahba, a mor-

monok államába megyünk. Ahol minden olcsóbb, egyszerűbb és nyugalmasabb. Hatalmas, gazdag templomok. A gazdagság persze itt is látványos bármilyen európai régióhoz képest. Miközben indiánok és mexikóiak végzik a fizikai munkát, amit máshol (mondjuk) az afgánok és a fülöp-szigeteki bevándorlók. Az utakon nincs dugó, és az út mindenhol látványosan a végtelenbe vezet. Ezeröttszáz mérföldet tettünk meg nyolc nap alatt, és csak egyszer tévedtünk el az indiánrezervátumban. Amikor a mormonok western-falujából a Mesa Verde felé indultunk, Coloradóba. Mesa Verde erdei szállásáról másnap legyalogoltunk a sziklaházakhoz. Életem legcsodásabb sziklamászása. Itt állnak a pueblo törzsek agyagházai és a farmjaik, többezer éves sziklába vájt otthonai. Odafent tizenkét kondorkeselyű kering. Naplementekor rókabiztos helyre telepednek, a sziklák szélére. A világ díszes építészeti csodái, akárcsak egy római város. És most már az is Amerika, hogy a sziklákat elhagyva megérkeztünk a Rio Grandéhoz, egy hűvös vadnyugati vályogházban van a szállásunk, az egykori postahivatal része. 1850-ben húzták fel a bevándorló telepések a Szent Lajos-völgyben.

Olajfúrókutak, napelemek, szélérőművek, nem egy-két dombság, hanem az áram és kőolajtermelés gigaprojektjei. Szárazság, forró nappalok és fagyos éjszakák. Amiről igazából minden Hollywood-filmnek több tucat sztorit és képet szállított már, de a fénykora nem a digitális realizmus, hanem az átélhetőség és a fotografálhatatlanság közötti szakadék. Fene akart abba az Amerikába jönni, amit mások találtak ki. Sokkal vonzóbb az az Amerika, ami hús-vér, elbeszélhető és megtapintható, ami nem az amerikai-ság metaforája, vagy ha az, akkor legalább az én tapasztalatom képeibe villanjon be. Egy másik, saját Amerikát csinálni, az az igazi feladat.

Új Mexikó, Utah, Arizona és Colorado – az is Amerika, amikor folyton valaminek a határán billegsz, nem is érted, miért nem itt élsz. Mert hirtelen elfogy, ami az otthonhoz köt. Mi az a varázslat, amiért ez az ország annyira reménnyel és szabadsággal tölti el az embert? Az újdonság és a szellem erejével? A projekció határtalan indulataival? Hogy az otthona ne érdekelje, ne háborodjon fel, ne érjen el hozzá. A bőréhez sem és a szívéhez sem, mert az otthon fogalma értelmezhetetlen és kiüresedett. Az úton levés az otthon. Hogy „mindenedet magadnál hordod”, hogy bármikor tovább állhatsz, menekülhetsz és álmodhatsz. Az elvonulás lehetősége. Itt még lehet adókartya és bankkartya nélkül élni, meséli Tom, neki ez ad biztonságot. Ő, aki kipróbálta a Zemlént és a magyar életet, elég hitelesen tudósít az amerikai álomról is. Magyarországon rengeteg akadályba ütközött, és inkább visszajött ide a hegyekbe. Lakókocsikat restaurál, könyvet köt. Szikla,

csapás, kanyon és vad, meredek folyók mellett élni. Akárcsak az indián család, akinek nőtagjai elvezettek minket a Glen-kanyonban a Waterholeszorosba a tűző napon, utána a törzsfőnök akkurátusan megszámolta a bevételt. Kérdéseket, ha volt, csak neki lehetett feltenni.

Monument-völgy, Arizona

Egy forgószél Amerika, ami felkapta és lesodorta a sivatagban az autónkat, és az utolsó pillanatban visszakaptam a kormányt. Tűz, víz, föld, tornádók és földrengések. Ahogy a hopik becsben tartanak minden természeti csapást. A farmerek és az aranyásók bőrruhái, amiben naponta a mai napig kemény, embert próbáló munkát végeznek az itt élő munkások – az is amerikai álom, hogy folyton dolgozol, és az is, hogy az évi keresetted (ami itt simán lehet évi százezer dollár) tíz százalékát egy egyháznak adod vagy eljátszod a legközelebbi indiánkaszinóban. A pénz minden és a pénz egyszeriben semmit nem jelent. A kapitalizmus szelleme egy zsetonná formált hétfégi Las Vegas-i szuperkirándulás.

A fotók a szerző felvételei, 2019 nyarán készültek.